

Šta je lutka? Odgovor na to pitanje našli smo u Muzeju grada Novog Sada, u kojem je od 6. decembra 2012. do 20. januara 2013. godina predstavljena Izložba igračaka Željka Komnenića, autorke Vesne Nedeljković Angelovski. Delom kroz razgovor sa Željkom i Svetlanom Komnenović, delom prepisano sa panela, koji su pratili ovu izložbu, nastala je ova priča o lutkama.

Lutka je sve ono što dete smatra igračkom, koja predstavlja živo biće: komad drveta, oblikovane zemlje, parče bilo čega uvijeno u tkaninu. Otuda lutka ima gde god je bilo dece, od praistorije do danas. Lutka najvernije oponaša izgled čoveka i smatraju je prvom igračkom kojom su se deca igrala. Bilo da su ih pravili od zemlje, drveta ili nekog drugog lako dostupnog i za obradu pogodnog materijala, obredne ili ritualne, lutke predstavljaju neiscrpnu inspiraciju i deci i njihovim kreatorima.

Međutim, tek od XVI veka lutke dobijaju ovakav oblik kakav nam je poznat danas, i u to vreme su se pravile ručno, bile su unikatne, bile su vrlo skupe i smatrane su luksuzom. U to vreme počinje i komercijalna proizvodnja lutaka, prvo u Engleskoj, a zatim u Italiji i Nemačkoj. Prve „moderne“ lutke bile su od drveta, a najveći kolekciju ovih lutaka posedovala je kraljica Viktorija (1837-1901). Ali, sa pojavom novih materijala, i sve sofisticiranije mode, drvene lutke su potpuno nestale.

U XIX veku, prvo manufakturna, a onda industrijska proizvodnja lutaka, postala je važna privredna grana, pre svih u Nemačkoj, Britaniji, Francuskoj i Italiji, a posle Prvog svetskog rata i u SAD. U ovom periodu, izrađivane su lutke sa glavama od papemašea (smese smole, papira, vode, piljevine i brašna), a svaki proizvođač je ljubomorno čuvao svoj recept, nastojeći da on ostane tajna.

Tokom XVIII i XIX veka pravljen su lutke sa glavama od voska i sa prirodnom kosom. Zbog visoke cene voštane lutke su bile privilegija dece bogatih. Voštane lutke pravljen su i za potrebe prodavnica odeće, u kojima su služile kao modeli, ali zbog osetljivosti materijala, izloženosti suncu, a i miševima su bile ukusna poslastica, mali broj ovih lutaka je sačuvan do danas. Među najpoznatijim proizvođačima ovakvih lutaka bili su Montenari&Pierotti.

Od 1830. godine počela je proizvodnja lutaka sa porcelanskim glavama. Neke od najpoznatijih fabrika za izradu porcelana, kao što je npr. Meissen, bavile su se, pored ostalog, i proizvodnjom lutaka. I mada je popularnost lutaka sa porcelanskim glavama, naročito onih od biskvit porcelana, početkom XX veka počela da opada, one su danas, zbog kvaliteta izrade, veoma atraktivne za kolekcionare. Najpoznatija imena proizvođača porcelanskih lutaka su bili: Bru, Jumeau (**Emil Jumeau** 1880. godine napravio 10000 lutaka), SFBJ u Francuskoj, i Simon&Helbig, Armand Marseille, *Kämmer&Reinhardt*, JD Kestner,

Gebruder Haubach u Nemačkoj.

Željko Komnenović, kolekcionar i veliki zaljubljenik u svet igre i igračaka, u svojoj zbirci, igračaka poseduje znatan broj lutaka. Upravo jedna od njih je iz radionice Armand Marseille. To je i prva lutka u njegovoj zbirci, a vezana je za njegovog oca. Ona je kupljena u Bačkoj Topoli, a prema žigu utisnutom na temenu, nedvosmisleno pripada manufakturi Armand Marseille i proizvedena je 1870. godine. Na toj lutki je glava od biskvit porcelana, prirodna kosa, staklene oči, čipka, brokat, detalji i ukrasi rađeni su od glaziranog šećera, jer tada se jedino tako i radilo. Telo je bilo od lakirane balze, drveta, i na kraju presvučeno sa odgovarajućom tkaninom. U radionici Armand Marseille-a proizvodile su se samo lutke, ali i otkriveni delovi lutaka, kao što su glave, ruke, napravljeni od biskvit porcelana, jer su ti delovi najviše pucali i onda je moglo da se nadomeste na postojeće telo, jer bi kupovina nove lutke bila je enormno skupa. Nije svako dete moglo da ima lutku. Porcelanske lutke su bile izuzetno skupe, a krpene lutke bile su svojina siromašnije dece. Igračke su imale statusni simbol.

Sredina XIX veka nastaju i prve lutke od gume, koje je patentirala kompanija Goodyear, danas poznata po proizvodnji pneumatika.

Proizvodnja krpenih lutaka je doživela ekspanziju tokom prvih trideset godina XX veka. Jedna od najpoznatijih, i među kolekcionarima najtraženijih lutaka je Schenkerle. Telo ove lutke je punjeno peskom, pa je imalo težinu prave bebe.

U Torinu je, 1919. godine otvorena fabrika lutaka **Lenci**, u kojoj su pravljene lutke čije su ruke i glave bile od gvožđa, a zatim su presvlačene presovanim filcom, i poznate su po specifičnim izrazima lica.

U prvoj polovini XX veka, u proizvodnji lutaka počinje da se koristi celuloid, stariji oblik plastike, i do sredine XX veka celuloidne lutke prodane su u više miliona primeraka.

Za vreme Drugog svetskog rata proizvedena je vinil plastična masa, koja je donela neke novine i u proizvodnji lutaka. Do tada su lutke imale perike ili je kosa bila oslikana.

Još u XIX veku proizvođači lutaka su počeli da prave lutke koje su predstavljale novorođenčad. Nova generacija lutaka-beba pojavila se na tržištu 1909. godine, i to su bile tzv. bebe sa karakternim licima. Imale su ekspresivne crte lica i telo u proporcijama malog deteta ili novorođenčeta sa savijenim udovima.

Izgled lutke je takođe pretrpeo promene. Prve lutke bile su sa zatvorenim ustima i rumenilom na obrazima. Potom se proizvode lutke sa rumenilom na obrazima, ali sa otvorenim ustima, iz kojih vire zubići. A zašto je to rađeno? Zato što je bila velika smrtnost dece u najranijem detinjstvu, a lutka je trebala da odslikava zdravo dete. Sve su lutke bile buckaste, nasmejanog i zadovoljnog izgleda, pravljene da bi odisale zdravljem.

Asesorijal za lutke bio je veoma raznovrstan, i obuhvatao je od odeće, pribora za hranjenje do nameštaja. Moda za decu je imala uticaj na odeću ovih lutaka, koja je mogla da se kupi ili sašije, prema krojevima koji su se nalazili u magazinima za decu, kako bi devojčice samo mogle da prave odeću za svoje lutke.

Najpopularnija i najprodavanija lutka na svetu je čuvena Barbika, koja je napravila pravu revoluciju u izgledu lutaka. Njenom "majkom" se smatra Rut Handler koja je prvu Barbi lutku napravila po uzoru na nemačku lutku Lili. Posle Barbi lutaka, čitave generacije devojčica su stasavale i još uvek stasavaju, na Bratz i Moxie lutkama, koje predstavljaju njihov model oblačenja i izgleda.

Tako su čuvene lutke Matroške, jedan od simbola Rusije, čiji je "otac" Vasilij Zvezdokin, (nastale između 1800. i 1900.) obučene u rusku nošnju i koje simbolizuju majčinstvo (ime su dobile po reči "matrona" što znači majka) biti zamenjene nekim drugim idealima, diktatom novih

modnih trendova, koji se najbolje i najlakše mogu plasirati preko nevine i bezazlene igračke.